

Назар ФЕДОРАК

Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка

УДК 821.161.2'04.09(045)

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2025.77.14013>

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ПРОБЛЕМАТИКА МЕДІЄВІСТИЧНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ СТАТЕЙ ІВАНА ФРАНКА В ЗАПИСКАХ НТШ

Резюме: Розвідку присвячено розгляду проблемних літературознавчо-медієвістичних статей Івана Франка, друкованих на сторінках «Записок НТШ», в контексті концепції «довгого українського Середньовіччя». Специфікою цієї групи наукових публікацій у «Записках НТШ» є те, що об'єктом аналізу в окресленому корпусі статей щоразу виявлявся новий чи принаймні маловідомий літературний матеріал, відкривачем якого найчастіше був сам І. Франко. Відтак у пропонованій тут студії зроблено спробу окреслити і систематизувати наукову проблематику Франкових медієвістичних досліджень, які не були апробаціями майбутніх монографічних проєктів ученого, локальними причинковими публікаціями чи рецензіями. Детальний розгляд ідей і висновків таких статей І. Франка, як *Забутий український віршописець XVII віку, Хмельницина 1648–1649 років у сучасних віршах; Слово о Лазаревь воскресені. Староруська поема на апокріфічні теми; Апокріфічне євангеліє псевдо-Матвія і його сліди в українсько-руськiм письменстві; Пісня про Правду і Неправду. Історично-літературна розвідка; Слово про збуренє некла. Українська пасійна драма; Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над «Богогласником», дозволив простежити їхню трансформацію в контексті подальшого розвитку української літературознавчої медієвістики.*

Ключові слова: українська літературознавча медієвістика, Іван Франко, «Записки НТШ», довге Середньовіччя, жанрова свідомість, концепція розвитку української літератури.

LITERARY PROBLEMS IN MEDIEVAL RESEARCH ARTICLES BY IVAN FRANKO IN THE “NOTES OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY”

Abstract: This study is devoted to the examination of Ivan Franko's problematic literary-medievalistic articles, published in the pages of “Notes of the Shevchenko Scientific Society,” in the context of the concept of the “long Ukrainian Middle Ages.” The specificity of this group of scientific publications in the “Notes of the Shevchenko Scientific Society” is that the object of analysis in the outlined corpus of articles was always new or at least little-known literary material, most often discovered by I. Franko himself. Therefore, this study attempts to outline and systematize the scientific issues of Franko's medieval studies, which were not trials of the scholar's future monographic projects, local causal publications, or reviews. A detailed examination of the ideas and conclusions of such articles by I. Franko as *The Forgotten Ukrainian Poet of the 17th Century; Khmelnychchyna 1648–1649 in Contemporary Poetry; A Word About Lazarus' Resurrection. An Old Rus' Poem on Apocryphal*

Themes; The Apocryphal Gospel of Pseudo-Matthew and Its Traces in Ukrainian-Rus' Literature; The Song of Truth and Falsehood. A Historical and Literary Study; A Word About the Turmoil of Hell. A Ukrainian Passion Drama; Spiritual and Church Poetry in the East and West. An introduction to studies on the "Bohohlasnyk" allowed us to trace their transformation in the context of the further development of Ukrainian literary medieval studies.

Keywords: Ukrainian literary medieval studies, Ivan Franko, "Notes of the Shevchenko Scientific Society," the Long Middle Ages, genre consciousness, the concept of the development of Ukrainian literature.

Історія видання «Записок Наукового товариства імені Шевченка» (ЗНТШ) яскраво віддзеркалює динаміку розвитку української гуманітарної наукової думки від кінця XIX до початку XXI століття. Матеріали, присвячені українській (руській) літературі зрілого та пізнього Середньовіччя, а також епохам, які нині визначають як ранньомодерну й барокову і які логічно вписуються в контекст «довгого Середньовіччя» українського письменства XI–XVIII ст., – включно зі статтями, рецензіями й оглядами – у ЗНТШ демонструють поступове формування літературознавчої медієвістики як окремого наукового напрямку в межах національної гуманітаристики.

Значний внесок у розвиток цього напрямку зробив Іван Франко, який упродовж 1895–1913 років опублікував у ЗНТШ близько сотні досліджень, рецензій і критичних статей, присвячених творам, явищам, авторським постатям української літературної медієвістики. Як літературознавець і керівник Філологічної секції НТШ з 1898 року І. Франко істотно сприяв зміцненню Наукового товариства імені Шевченка як своєрідної альтернативи офіційній Академії наук в Україні, а також активно розгортав власну дослідницьку діяльність, регулярно публікуючи результати своїх студій у виданнях Товариства, з-поміж яких найпрестижнішими завжди залишалися томи ЗНТШ.

Франкові медієвістичні розвідки на сторінках ЗНТШ можна умовно згрупувати за типами. Першу групу становлять великі фундаментальні праці, у яких поєднано культурно-історичні та порівняльно-історичні підходи. Ці роботи зазвичай публікувалися частинами протягом кількох томів ЗНТШ, а згодом з'являлися як окремі монографії. До таких належать розширений варіант докторської дисертації *Варлаам і Йоасаф, старохристиянський духовний роман і його літературна історія*¹; праця *Карпаторуська література XVII–XVIII віків*² із додатковою

¹ І. Франко, *Варлаам і Йоасаф, старохристиянський духовний роман і його літературна історія*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. VIII, Львів, 1895, с. 1–28 (з окремою студією-додатком: І. Франко, *Варлаам і Йоасаф. Рисунок і проби тексту із крехівського рукопису XVI в. Додаток до розвідки «Варлаам і Йоасаф»*, [у:] *Там само*, с. I–XVI + 10 іл.); т. X, Львів, 1896, с. 29–80; т. XVIII, Львів, 1897, с. 81–134; т. XX, Львів, 1897, с. 135–202 + табл.

² І. Франко, *Карпаторуська література XVII–XVIII віків; Додаток: I. Другий лист небесний; II. Данилівське (уєроруське) Учительне євангеліє; III. Староміський рукопис; IV. Рукопис*

статтею *Студії на полі Карпаторуського письменства XVII–XVIII в.*¹; дослідження *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди*², що продовжувало ранішу Франкову статтю *Пяницьке чудо в Корсуні. Причинок до історії староруської легенди*³; розвідка *До історії українського*

Ст. Теслевцьового; V. Унгарський рукопис; VI. Рукопис із с. Літманової А.; VII. Рукопис із с. Літманової Б.; VIII. Рукопис о. Теодора Поповича Тухлянського; IX. Рукопис Павла Кузиковича; X. Пісня про Віденцину 1683 р.; XI. Дві карпаторуські перерібки «Александрії» з XVIII в. [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. XXXVII, Львів, 1900, с. 1–91 + 1 іл. (з попередньою публікацією реферату: І. Франко. Карпаторуська література XVII–XVIII віків, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. XXXV–XXXVI [Томи містять реферати, призначені на Київський археологічний зїзд. Друга половина: язик і історія літератури]. Львів, 1900, с. 13–14); І. Франко, Карпаторуська література XVII–XVIII віків. [Продовження]. Додаток: XII. Рукопис Степана Самборини; XIII. Рукопис о. Івана Прислопського; XIV. Калуський збірник; XV. Іспаський рукопис; XVI. Рукопис о. Іллі Яремецького Білашевича; XVII. Вѣчність пекельная; XVIII. Сокольський рукопис; XIX. Дрогобицький збірник; XX. Кам'янський Богогласник 1734 р.; XXI. Угорський співанник А; XXII. Угор[уський] співанник Б. Митра Дочинця; XXIII. Калуський співанник XVIII в.; XXIV. Вірші о. Василя Ферлевіча; XXV. Супліка селян із Залуча з р. 1840; Доповнення та Зміст, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. XXXVIII, Львів, 1900, с. 91–162.

¹ І. Франко, *Студії на полі Карпаторуського письменства XVII–XVIII в.: Вступ; I. Піп Іван, Половець Іван Смера і відкрите Тибету*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XLI, Львів, 1901, с. 1–50.

² І. Франко, *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди: I. Вступ; II. Що ми знаємо про дійсного св[ятого] Климента?; III. Повість Псевдо-Климента*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XLVI, Львів, 1902, с. 1–44; І. Франко, *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: IV. Розбір Псевдо-Климентової повісти; V. Відгуки Псевдо-Климентин у пізнійшій християнській літературі; VI. Климент папою. Легенда про Теодору й Сісінія; VII. Климентове мучеництво*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XLVIII, Львів, 1902, с. 45–144; І. Франко, *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: VIII. Легенди про корсунських мучеників; IX. Чудо св[ятого] Климента з хлопцем*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LVI, Львів, 1903, с. 145–180; І. Франко, *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: X. Віднайдене моцний св[ятого] Климента*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LIX, Львів, 1904, с. 181–208; І. Франко, *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: [X. Віднайдене моцний св[ятого] Климента]; Додаток до розділу X: Слово на пренесеніе моцней св. Климента*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LX, Львів, 1904, с. 209–256; І. Франко, *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: XI. Культ св[ятого] Климента в Мораві й на Русі*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LXVI, Львів, 1905, с. 257–281; І. Франко, *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: XII. Память про св[ятого] Климента в західній Європі; Додатки*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LXVIII, Львів, 1905, с. 281–310.

³ І. Франко, *Пяницьке чудо в Корсуні. Причинок до історії староруської легенди*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XLIV, Львів, 1901, с. 1–14.

вертепа XVIII в. Історично-літературні студії й матеріали¹ з доповненням *Нові матеріали до історії українського вертепа*²; а також наукова публікація «*Жарт непотребний*». Історична вірша з р. 1702 на історичнім тлі³. Аналітичний огляд цього корпусу студій див. у моїй статті у ССLXXVI томі ЗНТШ за 2023 рік⁴.

До другої групи належать концептуальні дослідницькі статті Івана Франка, що ґрунтуються на вивченні нового чи маловідомого літературного матеріалу, відкривачем якого часто був сам автор відповідних студій у ЗНТШ. Пропоновану тут статтю присвячено огляду й аналізу Франкових праць саме цієї групи, до якої належать такі дослідження, як *Забутий український віршописець XVII віку* (про отця Віталія з Дубна)⁵; *Хмельницина 1648–1649 років у сучасних* (власне, «того-часних», за усталеним сьогодні означенням. – Н. Ф.) *віршах*⁶; *Слово о Лазаревь воскресеніи. Староруська поема на апокріфічні теми*⁷; *Апокріфічне евангеліє псевдо-Матвія і його сліди в українсько-руським письменстві*⁸; *Пісня про Правду і Неправду. Історично-літературна розвідка*⁹ (щоправда, всупереч назві ця студія має майже всуціль фольклористичний характер); *Слово про збуренє пекла*.

¹ І. Франко, *До історії українського вертепа XVIII в. Історично-літературні студії й матеріали*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LXXI, Львів, 1906, с. 22–43; т. LXXII, Львів, 1906, с. 9–79; т. LXXIII, Львів, 1906, с. 5–64.

² І. Франко, *Нові матеріали до історії українського вертепа: I. Райок; II. Лазарь; III. Доброгос-тівський вертеп; IV. Різдвяний «Бетлегем» в с. Верхня Апша, Мараморош*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LXXXII [«Памяти Володимира Антоновича [який помер] 8 (21).III.1908»], Львів, 1908, с. 30–52 + 1 іл.

³ І. Франко, «*Жарт непотребний*». *Історична вірша з р. 1702 на історичнім тлі*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. CVII, Львів, 1912, с. 10–38; т. CVIII, Львів, 1912, с. 39–56.

⁴ Н. Федорак, *Проблеми української літературознавчої медієвістики у працях Івана Франка на сторінках «Записок НТШ»*, [у:] *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, т. ССLXXVI: *Праці Філологічної секції*, Львів, 2023, с. 70–83.

⁵ І. Франко, *Забутий український віршописець XVII віку*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XXII, Львів, 1898, с. 1–16.

⁶ І. Франко, *Хмельницина 1648–1649 років у сучасних віршах. [Додаток]: Тексти віршів, переважно з рукописів XVII в.*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XXIII–XXIV, Львів, 1898, с. 1–114.

⁷ І. Франко, *Слово о Лазаревь воскресеніи. Староруська поема на апокріфічні теми: [Праця]; I. [Табл.]: Порівнанє текстів «Слова о Лазаревь воскресеніи»; II. «Слово о Лазаревь воскресеніи» в ритмічній формі; Поправка*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XXXV–XXXVI [Томи містять реферати, призначені на Київський археологічний зїзд. Друга половина: *язик і історія літератури*], Львів, 1900, с. 1–57.

⁸ І. Франко, *Апокріфічне евангеліє псевдо-Матвія і його сліди в українсько-руським письменстві*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XXXV–XXXVI [Томи містять реферати, призначені на Київський археологічний зїзд. Друга половина: *язик і історія літератури*], Львів, 1900, с. 1–32.

⁹ І. Франко, *Пісня про Правду і Неправду. Історично-літературна розвідка*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LXX, Львів, 1906, с. 5–70 + табл.

*Українська пасійна драма*¹; *Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над «Богогласником»*².

Тим часом третю і четверту умовні групи літературознавчо-медієвістичних виступів І. Франка на сторінках ЗНТШ становлять, із одного боку, умовні причинкові повідомлення, в яких дослідник аналізував окремі аспекти конкретних текстів, їхні авторські особливості чи біографічні обставини появи в літературному обігу, а з другого – рецензії, які ставали інструментом оперативного реагування на нові публікації, формою полеміки з іншими науковими позиціями, трибуною обстоювання власної Франкової концепції історії української літератури тощо. Детально зміст і критично-полемічне спрямування цих публікацій буде розглянуто в моїй підготовленій до друку монографії *Становлення і розвиток української літературознавчої медієвістики (за матеріалами «Записок НТШ»)*.

Отже, у своїх дослідницьких статтях літературознавчо-медієвістичної проблематики, регулярно друкованих на сторінках ЗНТШ, І. Франко здебільшого заглиблювався в історію творів, збірників, їх видань, а також окремих сюжетів і мотивів. Інша прикметна риса чи не всіх студій цього гатунку на конкретні концептуальні теми з історії української літератури – принципове прагнення відкрити нові чи добряче забуті пласти нашого письменства, показати, де і наскільки те було можливо, їхні генеалогію та відлуння в подальшій літературі й, звичайно, дати певну естетичну оцінку. Ця остання часто була в І. Франка невисокою, і, з позицій сучасної літературознавчої медієвістики, може дивувати, як чільний представник культурно-історичної школи, неперевершений у своїх ерудиції та аналітичному хисті, переважно виводив «культуру» (у вигляді літературних творів, їхніх тем та ідей) поза межі властивої їй «історії».

Уже в першій відкривавчо-дослідницькій студії цього типу (про «забутого віршописця» початку XVII ст. отця Віталія з Дубна) яскраво проявилася Франкова метода: від викладу історії тексту, його бібліографічних варіантів через окреслення ближнього тематичного кола в імовірно доступних для взаємовпливів мовних і географічних масштабах до аналізу безпосередньої знахідки у вигляді книги чи рукопису з повною чи частковою публікацією, збагаченою різноманітними коментарями. У випадку зі збіркою отця Віталія *Діонтра*, виданою 1612 року в Єв'ю, І. Франко вказав на деякі недогляди бібліографів, котрі найчастіше звертали увагу на пізніші видозмінені перевидання збірки, а також на її перекладний (у

¹ І. Франко, *Слово про збурене пекла. Українська пасійна драма*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LXXXI, Львів, 1908, с. 5–50.

² І. Франко, *Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над «Богогласником»: [Вступ]; [1.] Пісні церковні в християнській церкві, їх початок і розвій. Гімни грецькі та латинські, національні пісні церковні, стихири, акафісти, минеї і т. ін. Посереднє становище «Богогласника»*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. CXIII, Львів, 1913, с. 5–22.

специфічних параметрах уявлень про переклад у XVII ст.) характер. З цієї останньої позиції дослідник, зокрема, зазначив, що

Діоптра о. Віталія цікава для нас не з одного погляду. Одно те, що є грецький оригінал доси незвісний. У візантійській літературі було кілька книжок під таким титулом, та одинока друкована (тільки в латинським перекладі) Діоптра Филипа Солітарія (ум. коло 1118) очевидно не є та сама, що Віталієва, бо Филипова Діоптра є діяльог, а Віталієва має форму «поученій»¹.

Однак жанрове розрізнення двох *Діоптр* у цьому випадку не є, за І. Франком, надто важливим, адже «змістом і напрямом обі ті книги богато де в чому подібні»². Різницю становить те, що «Филипова Діоптра, здається, призначена виключно для монахів, отже має й зміст тіснійший, виключно аскетичний; натомість Віталієва Діоптра, особливо в другій частині, обіймає ширший обсяг людського життя, обертається не тільки до монахів, а й до сьвіцьких людей»³. Саме змістова і, сказати б, адресатна розбіжність обох збірок важила для І. Франка більше, ніж їхня «різниця літературної форми», тобто те, що «Филипова Діоптра [...] була написана віршами, коли тимчасом Віталієва написана прозою і має тільки віршовані вставки»⁴, – а надто з огляду на те, «що й Филипові вірші у нас були перекладені на церковно-словянську прозу»⁵. Зате саме віршовані вставки Віталієвого авторства викликають найбільший інтерес до «його» *Діоптри* в контексті розвитку українського віршування ранньобарокового (за сучасною термінологією) періоду, і саме на них звертав увагу читачів І. Франко. Цікаво, що при, фактично, нищівній оцінці поетичного хисту отця Віталія, а відтак і його віршів («вони не виявляють у їх авторі поетичного таланту ані оригінальності, не підіймають ся ніде понад рівень шаблонної аскетичної моралізації»⁶, – на жаль, типовий Франків «присуд» для книжної віршованої «продукції» українського бароко) вчений закликав не забувати про них «як про одну з найдавніших (перед 1612 роком!) проб українського віршованя, а надто як пробу висказуваня в короткій віршовій формі певних моральних правил, житєвих обсерваций або упімнень...»⁷ Позитивними рисами Віталієвих віршованих вставок визнано їхню суголосність зі «складаннями» навіть «найвидніших поетів» польської літератури XVI – поч. XVII ст.⁸, як і те, що в «моральних віршах о. Віталія знайдемо також відгомони нашої народної мудрости»⁹. Під цим оглядом І. Франко, дещо узагальнюючи, спробував упровадити отця Віталія в коло найвідоміших авторів його періоду, мовляв, «наші писателі XVI–XVII віку стояли ще так близько народа, що народні приповідки в писанях Вишенського,

¹ І. Франко, *Забутий український вірописець XVII віку*, с. 2.

² Там само, с. 3.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само, с. 3–4.

⁷ Там само, с. 4.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

Копистенського, Потія і інших трапляють ся досить часто»¹. Лише згодом і дуже поступово дослідник відступав од заявленого (зокрема, тут) переконання щодо апіорної естетичної вищости фольклорної творчости і її жанрів над книжними.

Зрештою, трохи далі в цій самій студії І. Франко – сливе непомітно для самого себе – поступово пом'якшив оцінки віршів отця Віталія. Так, з одного боку, вчений і далі стверджував, що «о. Віталій не вмів своїм думкам дати закінченої, кристалової форми, яку вони мають у ліпших народніх приповідках або в творах чільних писателів»², одначе з іншого – дедалі більше проймаючись духом цих творів (а властиво, духом їхнього часу та його естетики) – зі симпатією зазначав, що «про те він висловляє погляди здорові а іноді такі, яких ми й не ждали би в устах скромного монаха»; що «особливо в тих віршах, що своїм змістом виходять поза рамки монастирського “назиданія”, ми частенько чуємо хоч далекий відгомін тих суспільних та політичних порядків, серед яких жив автор, тої боротьби українсько-руського народу за свою віру і національність, яка вела ся тоді»³. Окремим питанням І. Франко виніс проблему перекладености, «позичености» чи оригінальности віршів отця Віталія. Попри те, що вчений визнав: «... не маю спромоги сконстатувати, на скільки Віталієві вірші оригінальні, а на скільки їх треба вважати позиченими чи може навіть перекладеними – і з відки» (тут, очевидно, сильною була ще авторська «несвідомість», підживлювана пріоритетом канону і традиції у сфері середньовічної книжности), – він змушений був заявити, що «здасть ся, що дещо свогого, оригінального, українського о. Віталій таки в них вложив» і що «ми маємо деяке право вважати їх його духовим добром і виказані в них погляди вважати його поглядами»⁴.

Публікуючи вірш за віршем із *Діонтри*, І. Франко супроводжував кожен із них більшим чи меншим коментарем, намагаючись виокремлювати головні теми аскетичного українського поета початку XVII ст. Цей тематичний набір виявився доволі широким і – в очах дослідника – загалом репрезентативним, якщо спробувати визначити найбільш актуальні для тогочасної літератури мотиви. Наприклад, «о. Віталій кілька разів показує пальцем на одну з фатальних хиб польської і української вдачі – охоту до старшинування, до проводу, а нехить до послуху, до підпорядкованя своєї волі інтересам загалу»⁵; «Сьвітові почести кінчать ся в найліпшій разі в хвилі смерти чоловіка, а що по них лишаєть ся?»⁶; «як монаха його дивує охота сьвітських людей – тратити своє жите на послугах у панів, у таких же людей»⁷; «найбільше обурює його гордість панів, тих “кумирів істуканних”, що в

¹ Там само.

² Там само, с. 9.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само, с. 11.

безсоромній писі робили себе рівними богам»¹; «різко осуджує наш мораліст також лихварство і хабарництво»²; «перша умова щасливого життя – чистота»³; «хто живе нечесно, хто заплямлений поганими поступками, той не може й інших навчати, бо всі згордують його наукою»⁴; «тема відносин чоловіка до ворогів порушена у о. Віталія кілька разів і з різних боків ..., та супроти переслідування ворогів він бачить одну раду – терпіне і покору»⁵; «він, як правдивий християнський аскет, бачить у переслідуваннях яесь добро, що його треба любити»⁶; «ворогом не треба гордувати, бо він хитрий і готов занівечити чоловіка тоді, коли сей не надієть ся»⁷; «з лихим чоловіком не дружи ніколи, але з добрими слід дружити»⁸; «по його приятелях найлекше пізнати чоловіка»⁹;

смерть для о. Віталія не страшна. Противно, думка про неї, се для чесного чоловіка найкращий компас у життю¹⁰;

«щасливий той, хто дожидаючи смерти кожного дня заповнює своє жите добрими ділами»¹¹. На завершення Іван Франко навіть порівняв два рядки одного з віршів отця Віталія (про смерть-косаря) з подібним (але «прегарним» супроти «недотепного» Віталієвого) образом у Тараса Шевченка¹². Насправді ж акцентовані мотиви віршів *Діонтри* знаходять адекватніші аналогії та перегуки насамперед у поезії наших ранньобарокових авторів: Дем'яна Наливайка, Мелетія Смотрицького та Кирила Транквіліона Ставровецького – особливо в метафізичній площині розмислів про смирення, час, смерть і вічність.

Уже в наступному томі ЗНТШ (т. XXIII–XXIV) І. Франко виступив із розлогою публікацією про відлуння Хмельниччини у віршах II половини XVII ст., тобто в тих творах, які з'явилися «за гарячими слідами» подій 1648–1654 років і яким пощастило в писаному чи друкованому вигляді дотримати до кінця XIX ст., коли дослідник їх зібрав (очевидно, не всі) й вирішив простудіювати, а також оприлюднити тексти у вигляді широкої тематичної добірки. Глибинною проблемою, що зацікавила вченого, був, як видається, частий контраст між «історією фактів» та «історією думок» (за Пантелеймоном Кулішем) – феномен, коли важливі для стратегічного розвитку нації події й історичні постаті залишаються поза увагою словесности (усної та писемної), а натомість народна «історія думок» вивисує в поетичній формі тих діячів і ті події, які на магістральному історичному шляху нації

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само, с. 12.

⁵ Там само, с. 12–13.

⁶ Там само, с. 13.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само, с. 14.

¹¹ Там само.

¹² Там само, с. 14–15.

залишаються локальними чи маргінальними. У випадку з Хмельниччиною жодної розбіжності між «історією фактів» та «історією думок», навпаки, не зафіксовано, хоча, на думку І. Франка, багато творів цієї тематики незворотно втрачено. Власне, в контексті вивчення Хмельниччини крізь призму написаних безпосередньо в той час віршів учений зробив висновок, що «найліпше ще пощастило ся руським віршам, тим що зберегли ся в записках Єрлича (тобто т. зв. “четвертого козацького літопису”», написаного польською мовою, авторства Якіма (Йоахима) Єрлича. – *Н. Ф.*) і в “Історії о презільной брани” (тобто у творі, який традиційно знаємо як Літопис Григорія Граб’янки. – *Н. Ф.*)»¹. Принагідно зазначу, що більш як через тридцять років у ЗНТШ (т. СЛІ за 1931 рік) з’явиться окреме невелике дослідження представника Франкової методологічної школи, Михайла Возняка, про вірші в Літописі Єрлича². «Але ті руські вірші, – продовжував І. Франко, – се тільки частина тої великої маси віршів, яку сплodiла Хмельницщина»³. Тож дослідник зібрав ті з них, які виявилися йому доступні, й надрукував у межах аналізованої публікації – «загалом 42 осібних творів, а з них 13 написано латинською, 28 польською, а один українсько-руською мовою...»⁴ Жодних, наприклад, жанрових коментарів до опублікованих текстів І. Франко не подав, а наведена статистика дивує лише на перший погляд. Річ у тому, що коли взяти до уваги один-єдиний текст «українсько-руською мовою», тоді дійсно може скластися враження, що визначальна для майбутнього України «історія фактів», пов’язана з подіями Хмельниччини, майже цілковито пройшла повз увагу суспільної «історії думок». Але латинсько- та польськомовний матеріал істотно «виправляє» загальну картину, причому, по-перше, авторами принаймні частини «чужомовних» віршів цілком могли бути українці (як-от польських віршів із того-таки Літопису Єрлича), а по-друге, головний масив поетичних творів про події 1648–1654 років в українській літературі виник після кількадесятилітнього осмислення тих подій у суспільній свідомості, оприявнившись уже наприкінці XVII – в першій половині XVIII ст. (аж до анонімної драми *Милость Божія* та навіть знаменитого вірша *De libertate* Григорія Сковороди).

Відразу дві концептуальні статті (обидві пов’язані з однією з найулюбленіших Франкових тем – апокрифічною) вміщено в чи не найцікавішому – в контексті саме літературознавчо-медієвістичної проблематики – «спареному» томі (XXXV–XXXVI) ЗНТШ, присвяченому матеріалам «Київського археологічного зїзду»⁵. Студію І. Франка про *Слово о Лазаревім воскресенні*, назване в автора «староруською поемою на апокрифічні теми»⁶, можна вважати зразковим прикладом

¹ І. Франко, *Хмельницщина 1648–1649 років у сучасних віршах*, с. 1.

² М. Возняк, *Українські пісні й польські вірші з «Літописця» Єрлича*, [у:] *Записки Наукового товариства імени Шевченка*, т. СЛІ: Праці Історично-філософської секції, Львів, 1931, с. 195–205.

³ І. Франко, *Хмельницщина 1648–1649 років у сучасних віршах*, с. 1.

⁴ Там само, с. 6.

⁵ *Записки Наукового товариства імени Шевченка*, т. XXXV–XXXVI [Томи містять реферати, призначені на Київський археологічний зїзд. Друга половина: язик і історія літератури], Львів, 1900, кн. III–IV, 394 + [7] с., іл.

⁶ І. Франко, *Слово о Лазаревім воскресенні. Староруська поема на апокрифічні теми*, с. 1–57.

застосування широкої літературознавчої методології дослідника, в якій поєднано елементи генологічного, текстологічного, лінгвістичного, поетикального та порівняльно-історичного аналізу. Саме крізь призму цієї студії найзручніше простежити механізми дії Франкової дослідницької «лабораторії», кожен із яких (а також їх поєднання та послідовність) залишається корисним і повчальним для сучасного медієвіста не меншою мірою, ніж для сучасного франкознавця.

Отже, аналіз твору І. Франко вирішив почати з жанрово-родових особливостей *Слова о Лазаревім воскресенні*. Можуть виникнути питання щодо доцільності такого рішення, бо, логічніше, здавалося би, розпочати з висвітлення загальної проблеми часового та просторового походження тексту, а вже опісля переходити до розгляду часткових змістових і формальних його особливостей. Але, як з'ясуємо при уважному прочитанні студії, саме уточнення жанрових аспектів твору відкриває шлях до ширшої перспективи його походження – так би мовити, шлях від генології то генеалогії. Тому для дослідника було важливо насамперед наголосити, що «замість оповідання тут маємо форму не то епічну, не то драматичну», причому «в промовах осіб із поза риторики, яку можна би вважати копією візантійських вірців, прозирає сильне та щире чуте, а ухо розрізняє якусь правильну каденцію, якусь поетичну форму подібну до тої, яку читач відчуває прочитавши хоч би лиш кілька рядків “Слова о полку Игоревѣ”...»¹ Тож, за оцінкою І. Франка, «маємо тут перед собою не прозу, не шумну риторику, а поему і то зложену не тим холодним, схолястичним ладом, яким складали ся у нас вірші в XVI–XVII в., а якось зовсім инакше»².

Оці Франкові висновки потребують певних коментарів. По-перше, бачимо, що вже в дослідженні 1900 року він упритул наблизився до розуміння синкретичної природи самої форми давньоруського літературного письма: і не прозової в сучасному розумінні (незважаючи на зовнішній вигляд тексту), і не поетичної. Очевидно, тут не йшлося і про чергування прозових та віршованих фрагментів (зрештою, про це І. Франко й не писав). Це чуття «правильної каденції» в давньоруських творах різних жанрів урешт-решт привело дослідника (а водночас і поета) до кардинальних спроб «реконструювати» т. зв. початкову віршовану основу «найдавнішого київського літопису»³, до яких І. Франко систематично повертався впродовж 1907–1916 років, але так і не встиг надати їм завершеного вигляду. По-друге, вже в цих вступних концептуальних заувагах учений промовисто натякнув на *Слово о полку Игоревім* як на своєрідний еталон художності в межах середньовічної української літератури. Проте, як побачимо далі, цей твір «потрібний» йому також і для безпосередньої розмови про історію та поетику тексту *Слова о Лазаревім воскресенні*. По-третє, попри глибину та прозорливість висновків щодо родової природи

¹ Там само, с. 2.

² Там само.

³ І. Франко, *Студії над найдавнішим київським літописом*, [у:] І. Франко, *Зібрання творів*: у 50 т., т. 6, Київ, 1976, с. 7–190.

давньоруських творів, І. Франко так і не зумів подолати своєрідний поріг у розумінні подальшого розвитку українського письменства, де – зокрема, в поезії XVI–XVII ст. – бачив майже винятково «шумну риторичку» та «холодний, схолястичний лад». Мимоволі виникає враження, що літературну спадщину княжих часів («на чолі», звичайно, зі *Словом о полку Ігоревім*) він ставив вище за здобутки барокового (за сучасною термінологією) українського письменства, світоглядних та естетичних витоків якого серйозно не сприймав, а результатів, за рідкісними винятками, не цінував. Чомусь при наближенні до художньої тканини тих творів, які ми сьогодні визначаємо як барокові, намагаючись адекватно сприймати їх в особливій риторично-поетичній парадигмі, Франків культурно-історичний інструментарій починав «збоїти»...

Але повернімося до студії про *Слово о Лазаревім воскресенні*. На умовному другому етапі аналізу цього твору вчений вирішив за доцільне для поглиблення літературознавчого розгляду звернутися до текстології. Власне, далі у праці вміщено детальний текстологічний аналіз трьох «копій» твору: у виданні Александра Пипіна, з одного Соловецького рукопису та з рукопису Київської духовної академії¹ (з останнього джерела *Слово о Лазаревім воскресенні* під заголовком *Повѣсти святих апостоль о Лазаревѣ воскресеніи, иже отъ Адама къ Лазарю четверодневному* роком раніше передрукував сам І. Франко у II томі своїх *Апокріфів і легенд з українських рукописів*²). Зіставивши тексти трьох «копій», дослідник досить переконливо показав, що «Київська копія має виразний південно-руський, Пипінова не так виразний білоруський, а Соловецька дуже виразний великоруський відтінок»³, – насамперед коли звертати увагу на мовні особливості трьох списків-варіантів. Так до суто текстологічних зіставлень було долучено філологічні спостереження з мовознавчої царини. А саме звернення до текстології та лінгвістики було потрібне І. Франкові, щоби різнобічно довести статус київської «копії», порівняно з двома іншими, як найбільш вірогідного найдавнішого зі збережених варіанта перекладу твору з авторитетного іншомовного джерела. Останнім пластом аргументації, що його вчений залучив для доведення «першости» київської «копії», став уже поетикальний, зокрема в аспектах метрики і техніки віршування. На цьому зрізі аналізу *Слова о Лазаревім воскресенні*, зафіксованого у трьох «копіях», І. Франко знайшов «ще один важний доказ на те, що й Пипінів текст дальший від оригінала, ніж Київський»⁴. Цей доказ, за спостереженням дослідника, «дають ті відміни (між текстами трьох “копій”. – Н. Ф.), що не порушують значіння речень, але порушують віршовий розмір, про якого істнує всі три копії певно й

¹ І. Франко, *Слово о Лазаревѣ воскресеніи. Староруська поема на апокріфічні теми*, с. 2–3.

² *Апокріфи і легенди з українських рукописів* / Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко, т. II. Апокріфи новозавітні. А. Апокріфічні євангелія: Репринт видання 1899 року, Львів, 2006, с. 315–317.

³ І. Франко, *Слово о Лазаревѣ воскресеніи. Староруська поема на апокріфічні теми*, с. 3.

⁴ Там само, с. 8.

не догадували ся»¹. Очевидно, тут ідеться не про якийсь силабо-тонічний розмір віршування, а про відчутний ритм тексту, виражений у певній тривалості й мелодії логічних фраз-уступів і притаманний, зокрема, літургійній поезії візантійського походження.

Важливо, що, довівши з допомогою текстологічного, лінгвістичного та поетикального інструментарію первинність київської – «південноруської» – «копії» *Слова о Лазаревім воскресенні*, І. Франко в такий спосіб відкрив для себе та для свого читача доступ до «маршрутів» цього сюжету як засвоєного саме в київській давньоруській літературній традиції, а згодом і в ранньомодерній українській літературі, що стала «законною» спадкоємицею середньовічного киеворуського письменства. Таких «маршрутів» у межах і оригінальної, й перекладної «запозиченої» літератури на часовому проміжку від XII й аж до XVII століття вчений аргументовано простежив принаймні чотири. Найголовнішим із них для І. Франка-компаративіста видався той, що, на його думку, пов'язав *Слово о Лазаревім воскресенні* зі *Словом о полку Игоревім*. До цього зв'язку дослідник апелював кілька разів. Навівши й зіставивши близькі, на його думку, за поетичною формою та образністю фрази зі *Слова о Лазаревім воскресенні* й зі *Слова о полку Игоревім*², І. Франко зробив базований також на попередніх доведеннях висновок, мовляв, «видаєть ся певним, що наше Слово (тобто *Слово о Лазаревім воскресенні*. – Н. Ф.) повстало в часі князівсько-дружиннім, коли ще живою була традиція дружинної поезії, якої зразок заховав ся нам у *Словѣ о полку Игоревѣ*»³. Висновок, звичайно, дуже сміливий, навіть коли взяти до уваги подальший натяк автора на не просто «дружинний», а, так би мовити, «пізньодружинний» період постання київського перекладу-обробки *Слова о Лазаревім воскресенні*, – бо чомусь, за І. Франком, «той факт, що дружинно-лицарську поетичну форму приложено до оспівання духовної а радше апокріфічної теми, можна би вияснити як признак певного упадку дружинного життя і дружинної поезії...»⁴ Цікаво, що, накинувши обом творам хронологічну синхронність (через мовні, жанрово-поетикальні та «віршувальницькі» ознаки київської літературної традиції), дослідник своєрідним «рикошетом» завдяки власноруч створеному історико-літературному контексту *Слова о Лазаревім воскресенні* в такий особливий спосіб утвердив автентичність *Слова о полку Игоревім*. На переконання І. Франка, висловлене ближче до кінця аналізованої студії, «від тепер годі буде сказати, що Слово о полку Игоревѣ підозрене (як літературна підробка-містифікація. – Н. Ф.) вже хоч би для того, що стоїть ізольоване (від усіх інших давньоруських творів з огляду на нібито унікальність своєї словесної образотворчості й авторської манери письма, що не раз було стверджувано в літературознавстві й до, і після І. Франка. – Н. Ф.) [...] тепер ми можемо сказати, що тій

¹ Там само.

² Там само, с. 11–12.

³ Там само, с. 14.

⁴ Там само.

дружинній поезії не чужі були й духовні, церковно-апокрифічні теми...»¹ «Вічна» тема автентичности чи «підроблености» *Слова о полку Ігоревім* спорадично виринатиме у Франкових публікаціях на сторінках ЗНТШ і надалі. Сам учений завжди залишався палким прихильником версії про автентичність твору, шукаючи щоразу нових аргументів для її доведення.

Другий простежений у студії «маршрут» *Слова о Лазаревім воскресенні* в межах української середньовічної літератури можна окреслити як «екскурсійний», що охоплює головно XII–XIV ст. розвитку нашого письменства. Оглянувши цю доволі широку літературну панораму, І. Франко визначив, що до однієї традиції зі *Словом о Лазаревім воскресенні* належали, крім *Слова о полку Ігоревім*, іще перекладне *Дьяніе Девгенія* та оригінальне *Слово о погібелі землі русскія*²; у XIII ст. – *Слово о Романъ* та легенда про євшан-зілля³ з першої, «галицької», частини Галицько-Волинського літопису (в тексті студії фігурує чомусь під назвою *Волинська літопись*⁴), а також фрагмент «літописного року 1251» (із того самого твору) про «пѣснь славному пояху има...»⁵ Окрім того, на думку І. Франка, «подекуди поетичну форму подібну до форми нашого “Слова” (тобто *Слова о Лазаревім воскресенні*. – Н. Ф.) має переклад візантійської поеми Георгія Пісіда “Шестодневъ” або “Похвала къ Богу о сотвореніи всея твари”»⁶, датований уже 1385 роком. Добачивши «дружинні» перегуки *Слова о Лазаревім воскресенні* з фрагментами Галицько-Волинського літопису, дослідник спробував пошукати продовження цих перегуків у наступних століттях, але був змушений із прикрістю констатувати їхню відсутність просто через те, що «в XIV і XV віках руських літописей нема...»⁷ Проте пошуки було продовжено ще на одне століття – і потрібний (хай невеликий) матеріал знайшовся: виявилось, що «ще в початку XVI в. в т[ак] зв[аній] Київській скороченій літописи ... літописець впадає в тон подібний до старої дружинної поезії»⁸.

Нарешті, ще два «маршрути» *Слова о Лазаревім воскресенні* пролягли, за І. Франком, у століття XVII. «Маршрут» третій допровадив дослідника до проповідницької творчости Кирила Транквіліона Ставровецького. Автор студії в ЗНТШ вважав, що «правдоподібно сим “Словом” користувався Кирило Транквіліон у своїм Євангелію учительнім, виданім, як звісно, 1619 р., в Слові на Лазареву суботу»⁹. За Франковими спостереженнями, саме «із нашого Слова, а не з грецьких гомілій Епіфанія та Евсевія взяв Транквіліон той мотив, що старозавітні отці в Аді

¹ Там само, с. 37.

² Там само, с. 14.

³ Там само, с. 14–15.

⁴ Там само, с. 14.

⁵ Там само, с. 16.

⁶ Там само.

⁷ Там само, с. 17.

⁸ Там само.

⁹ Там само, с. 13.

промовляють до Лазаря перед його воскресенням; навіть форма тих промов держана в таких самім тоні...»¹

А вже згадка про «Ад» (і у *Слові о Лазаревім воскресенні*, й у проповіді Кирила Ставровецького) логічно спонукала вченого простежити четвертий «маршрут» – до славнозвісної анонімної драми того-таки XVII ст. *Слово про збуренє пекла*. Мине вісім років – і в LXXXI т. ЗНТШ І. Франко опублікує окреме – зразкове з філологічного погляду – дослідження, присвячене саме цій драмі², першовідкривачем і першим дослідником якої був він сам. Трохи далі ми зупинимося на цій новаторській і відкривавчій Франковій студії. Наразі ж учений, уже володіючи певним матеріалом щодо *Слова про збуренє пекла*, звернув увагу на той епізод зі *Слова о Лазаревім воскресенні*, де «Ісус говорить Лазареві, що коли зійде до Ада, то хиба задля Давида, бо Соломон не варт того, йогоб варто “искоренити” в Аді»³, – добачивши в Ісусовій настанові, щоби Соломон самотужки «виборсувався» з аду, паралелі зі *Словом про збуренє пекла*⁴, де цей старозавітний персонаж, власне, так і робить завдяки не стільки підкресленій у Святому Письмі неймовірній мудрості, скільки кмітливості й хитрості.

Для того етапу розвитку української літературознавчої медієвістики, на якому вона перебувала на межі XIX–XX ст. і який яскраво репрезентує аналізована Франкова студія, прикметною є відсутність деяких, здавалося б, очевидних ідей (зокрема, генологічного спрямування), поширених у сучасній медієвістиці. Маю на увазі насамперед те, що, регулярно та досить обґрунтовано зіставляючи *Слово о Лазаревім воскресенні* з такими творами, як *Слово о полку Ігоревім*, *Слово о погибелі землі руської*, умовне *Слово про Романа* (у складі Галицько-Волинського літопису), *Слово на Лазареву суботу* Кирила Ставровецького, *Слово про збуренє пекла*, – Іван Франко жодного разу не поставив питання про ймовірну генологічну спорідненість усіх цих творів у межах широкої парадигми слова як окремого жанру середньовічної української літератури. Ця заувага потрібна тут зовсім не як закид самому І. Франкові чи вченим-літературознавцям його епохи загалом – вона важлива як один із прикладів еволюціонування наукових ідей, які визрівають поступово завдяки розгортанню в часі своєрідного «колективного наукового розуму», перш ніж викристалізуються до того стану, щоби бути озвученими бодай у статусі гіпотез.

Що ж до того літературознавчого аналізу, який запропонував І. Франко у студії *Слово о Лазаревім воскресенні. Староруська поема на апокріфічні теми*, то його високий рівень забезпечило передовсім комплексне застосування різних філологічних підходів і продуктивне поєднання різного інструментарію (історико-літературного, текстологічного, компаративістського, поетикального тощо). Наприклад,

¹ Там само.

² І. Франко, *Слово про збуренє пекла. Українська пасійна драма*, с. 5–50.

³ І. Франко, *Слово о Лазаревім воскресенні. Староруська поема на апокріфічні теми*, с. 28.

⁴ Там само.

безпосередньо досліджуючи зміст *Слова о Лазаревім воскресенні*, вчений як великий знавець апокрифічної літератури доводив, що «першим і головним жерелом нашого Слова був апокріф званий Нікодимовим євангелиєм»¹ – дуже популярний і «розпорошений» у вигляді запозичених із нього мотивів у багатьох різножанрових текстах різних часів і авторів. Одним із текстів-посередників для *Слова о Лазаревім воскресенні* могло бути т. зв. *Слово Епіфанія Кіпрського IV – поч. V ст.* Для аргументації І. Франко звернувся, зокрема, до такого пласту художнього твору, як композиційний. Отож, на думку дослідника, «зближення в тексті і композиції обох творів занадто великі, щоб можна було пояснити їх випадковою коінциденцією і являють ся достаточним мотивом для твердження, що автор Слова о Лазарі мав у руках Слово Епіфанія і користувався ним»². Але, з іншого боку, досліджуючи ту ж таки композицію твору та долучаючи до цього дослідження аналіз головного персонажа, вчений завдяки такому поєднанню зробив, фактично, окреме літературознавче відкриття щодо творчого внеску невідомого перекладача-адаптора, піднісши його принаймні до рівня співавтора. І. Франко побачив, що «особа Лазаря поставлена тут (у *Слові о Лазаревім воскресенні*. – Н. Ф.) як вісь, довкола котрої обертається акція, і се зовсім оригінальна і, на скільки можемо судити з захованих відривків, гарно і симетрично переведена композиція нашого автора»³. Тож і тут учений уприпул наблизився до розуміння феномену авторства в середньовічному письменстві, який полягав не в «негативному» новаторстві подолання канону, а в «позитивному» новаторстві його продовження.

Деяко скромнішими можна визнати результати другої концептуальної Франкової статті на теми апокрифічного матеріалу з того-таки XXXV–XXXVI тому ЗНТШ, – хоча головне своє завдання, сформульоване в її назві⁴, ця студія, безперечно виконала. Вчений висвітлив доволі широкий спектр і відомих, і маловідомих творів української літератури (здебільшого XVII–XVIII ст.), які зазнали впливів апокрифічного Євангелія псевдо-Матвія та деяких його переробок. На думку І. Франка, «се поперед усього поема “Сказаніє о зачатіи и рождестви пресвятия Богородици”, знайдена д. Гнатюком (ідеться про академіка Володимира Гнатюка. – Н. Ф.) у Керестурі в двох копіях, із XVIII і XIX в., на жаль у обох без кінця ... і збірка “Чудесь котори ся стали, гды Христось передь Іродомь до Єгипту уходиль”; сі чудеса знайдено в відписах як на Угорщині так і в Києві...»⁵ Тут варто наголосити сміливе окреслення, так би мовити, літературної території України, до якої І. Франко без жодних застережень долучав, зокрема, «русинські» культурні землі, які в той час (а подекуди і сьогодні) належать до складу іноземних держав (як от Керестур Руський у Сербії). Таке бачення було питомою рисою

¹ Там само, с. 17.

² Там само, с. 23.

³ Там само, с. 24.

⁴ І. Франко, *Апокрифічне євангеліє псевдо-Матвія і його сліди в українсько-руським письменстві*, с. 1–32.

⁵ Там само, с. 1.

літературознавчого інтелекту дослідника, котрий немовби крізь століття реконструював і розбудовував українську «державу слова» (за Михайлом Орестом) саме тоді, коли на політичній мапі не було самої України як державного утворення! Якщо ж повернутися до подальшого переліку творів, які, за спостереженнями вченого, зазнали впливу Матвієвого псевдоевангелія, то серед них в Івана Франка фігурує життє Йоакима й Анни в *Четьїх Мінеях* Дмитра Туптала («Ростовського»¹), а також «і в інших київських писателів XVII в. стрічаємо сю саму традицію (нібито Йоаким знайшов Анну в Єрусалимі, у церкві, знаючи, що вона має породити Божу Матір, а знав те від ангела. – Н. Ф.); прим[іром] у “Небі новім” Галятовського...»²

Окремим прикладом «соборної компаративістики» І. Франка стала його вже хрестоматійна студія *Слово про збуренє некла. Українська пасійна драма*, надрукована 1908 року у LXXXI томі ЗНТШ³. Ця публікація мала тривалу передісторію поступового знайомства читачів зі сюжетом драми в різних періодичних виданнях. Ще 1862 року в липневому числі журналу «Основа» «була надрукована пасхальна вірша, записана із уст народа в Ізюмськїм повіті харківської губ[ернії]»⁴. У 1893 році повніший і, за Франковою оцінкою, «значно кращий» текст цієї «вірші», записаний теж на Слобожанщині (в Куп'янську й у Старобільському повіті тодішньої Харківської губернії), з'явився друком в одному з чисел московського журналу «Етнографическое обозрѣніе»⁵. А вже наступного – 1894-го – року І. Франкові пощастило натрапити на «невеличкий рукописний зошитець»⁶ із одного села тодішнього Калуського повіту на Прикарпатті. Серед різних текстів, записаних у тому зшитку, був і текст відомої тепер завдяки саме І. Франкові драми *Слово о збуреню некла... славнаго Его воскресенія тридневнаго*⁷ – твору, тісно пов'язаного за змістом зі згаданими пасхальними віршами слобожанського походження. З'ясуванню гатунку цієї пов'язаності (генетичної чи типологічної) і присвятив І. Франко 1896 року окреме дослідження *Південноруська пасхальна драма*⁸, а 1908-го – друге: *Слово про збуренє некла. Українська пасійна драма*.

Ще раніше, 1891 року, публікуючи в «Київській минувшині» текст драматичного *Dialogus de passione Christi*, І. Франко вже в назві своєї супровідної розвідки дав власну жанрову дефініцію цього твору – «Мистерія страстей Христовыхъ». У тому, за М. Возняком, була певна рація, бо ця «драма складається з прологу й п'яти сцен, з яких три перші можна уважати за містерію, а дві останні переходять у рід

¹ Там само, с. 17.

² Там само.

³ І. Франко, *Слово про збуренє некла. Українська пасійна драма*, с. 5–50.

⁴ Там само, с. 6.

⁵ Там само.

⁶ Там само, с. 10.

⁷ Там само, с. 11.

⁸ Мирон, *Южнорусская пасхальная драма*, [у:] *Кіевская старина*, 1896, кн. 6, с. 380–412; кн. 7, с. 1–29.

мораліте»¹. Втім, у пролозі до *Dialogus de passione Christi*, очевидно, сам невідомий автор назвав свій твір «трагедією»², тоді як назва подає ще одне жанрове визначення – діалог. З одного боку, така розбіжність викликана аморфністю самого твору з його серединно-«нерішучим» становищем між теоретичними приписами та практичною функцією («в поетиках писали про жанри світські: комедію, трагедію, трагедокомедію, а на шкільних сценах ставили п'єси сакрального характеру: містерії та мораліте»³); з другого ж, стосовно конкретного твору, очевидно, вже в часи І. Франка панівним був погляд на діалог як на жанр недраматичний. Не випадково Дмитро Антонович, видаючи в 1919 році свою працю, назвав її *Триста років українського театру* – тобто відштовхувався від того відомого факту, що 29 серпня 1619 року в Кам'янці-Струмиловій на Львівщині (нині – Кам'янка-Бузька) було поставлено перші з відомих нам українських інтермедій. І лишень у 1991 році Ростислав Пилипчук у своєрідній статті-відповіді *Українському театрові – 400 років!* як свідчення повноцінного існування українського театру наприкінці XVI ст. навіть видання *Просфонема* – панегірика від імені молодших і старших учнів Львівської братської школи на честь митрополита Київського та Галицького Михайла Рогози – 1591 року⁴. І річ тут зовсім не в даті, а у включенні чи невключенні до системи театру таких жанрів, як діалог і декламація (*Просфонема* – приклад останньої).

Власне, з театрознавчого погляду, це дискусія на тему, з чого починається театр: із прилюдно виголошеного художнього слова чи з дії. І от, пишучи про драматичність «ізюмської вірші», І. Франко мовби нехотючи – не вживаючи термінів «декламація» чи інших – подав власну жанрову дефініцію цього та подібних творів. Очевидно, саме термін «вірша» (називний відмінок жіночого роду) слід уважати назвою такої віршового твору, проте з явно театральним спрямуванням – на відміну від того, чим є традиційний «вірш» (називний відмінок чоловічого роду). Відтак вибудовується контекстуально синонімічний ряд: «вірша» – «орация» – «декламація». Зрештою, сам І. Франко безапеляційно заявив: «В тому, що першообраз чи радше джерело Ізюмської вірші було драмою, не можна і сумніватися»⁵. Що більше, за І. Франком, «детальне порівняння вірші з драмою дуже повчальне, бо воно наочно ілюструє процес переходу духовної драми у віршу, а з другого боку, може, при несправності тексту драми, дати нам деякі вказівки для відновлення її первісної цілісності»⁶. Тобто дослідник був переконаний не лише в теоретичній можливості, а й у практичному результаті жанрового переходу, в нашому випадку – від драми до декламації.

¹ М. Возняк, *Історія української літератури*: у 2 кн., кн. 2, Львів, 1994, с. 173.

² Л. Софронова, *Старовинний український театр* / Переклад з рос. Н. Федорака, Львів, 2004, с. 46.

³ Там само.

⁴ Р. Пилипчук, *Українському театрові – 400 років!* [у:] *Український театр*, 1991, № 6, с. 6–8.

⁵ Мирон, *Южнорусская пасхальная драма*, кн. 6, с. 402.

⁶ Там само.

Утім, на умовній координатній прямій жанрової структури шкільного театру драма як більш складний і повноцінний (із погляду театру) твір, безумовно, стоїть далі, ніж декламація, «вірша». *Слово про збуренє пекла*, про яке йдеться, прикметне вже не самою присутністю важливих і символічних персонажів та не тільки їхніми розмовами, а насамперед сценічною активністю, яскраво вираженими засобами впливу на глядача / слухача. Наприклад, після того як у драмі Христос «рече і биєт короговою, і биєть тако, сокрушишася врата»¹, – в самому тексті настає помітна павза, під час якої легко припустити «справжнє» ламання на сцені воріт і ланцюгів пекла, виведення з царства мертвих праведних душ і заковування в ланцюги Люципера. Крім цього ефектного сценічного місця (одного з багатьох у п'єсі), *Слово про збуренє пекла* привертає увагу тим, що, як писав Д. Антонович,

під взглядом сценічним п'єсу скомпоновано з витонченою і удосконаленою майстерністю [...]. Автор тексту п'єси незвичайно уміло умотивовує поступенну напруженість сподівання, майстерно згущує фарби: спочатку неясні чутки, потім неприсмні пророкування Івана Хрестителя, потім один за другим прибігають посли все з тривожнішими вістями, настрої все більше напружуються, і нарешті, коли напруження доходить до кульмінаційної точки, дія переноситься на сцену і тут розв'язується: являється Христос, і сили небесні торжествують над пеклом [...]. Щоб так збудувати п'єсу, – зробив висновок Д. Антонович, – для того мало тільки літературного талану, а ще треба солідно опанувати законами сценічності².

З цього погляду, «ізіюська вірша», зрозуміло, програє *Слову про збуренє пекла*. І хоч І. Франко й був тієї думки, що «вірша» – це трансформована драма, проте він навів і аргументи проти можливого «спадкового» зв'язку «вірші» з драмою.

Найсерйознішим доказом у цьому плані, – зазначив учений, – можна вважати зміст однієї та другої. Порівнюючи зміст вірші зі змістом драми, ми з першого погляду схильні зробити висновок, що маємо справу з двома різними композиціями, які мають, звичайно, спільну тему й належать одній і тій самій літературній школі, та цілком різні за виконанням у подробицях. Епізоди, наявні у вірші, відсутні у драмі й навпаки; дійові особи у драмі не зовсім ті, які діють у вірші³.

Як бачимо, тут І. Франко акцентував моменти, характерні саме для сцени, а не для літератури, звернувши увагу на відсутність епізодів і дійових осіб. А найголовніше, що поєднує два твори, – це фабула, яку, зазначив дослідник, «базовано на відомому апокрифічному євангелії Никодима»⁴.

Можливо, десь у цій площині приховано ключ до вирішення проблеми т. зв. перетворення драми на декламацію. Привертає увагу жанрове визначення, яке дав своєму твору анонімний автор: не драма («трагедокомедія») чи комедія (комічними рисами наділені тут насамперед Люципер і Соломон), а по-давньому – «слово».

¹ Д. Антонович, *Триста років українського театру. 1619–1919*, Львів, 2001, с. 16.

² Там само, с. 19.

³ Мирон, *Южнорусская пасхальная драма*, кн. 6, с. 403–404.

⁴ Там само, с. 380.

Відтак маємо справу з літературною «рівноправністю» «слово» – «вірш», але з театральною ієрархічністю (від вищого до нижчого) «драма» – «вірша».

Зміст Ізюмської вірші в тій формі, як ми надрукували її вище, – писав І. Франко, – складається з восьми епізодів і заключного двовірша – звичного привітання зі святом; що свідчить про те, що віршу виголошували юнаки, можливо, школярі, котрі ходили від двору до двору й одержували за це частування чи якийсь подаяння. Немає сумніву, що саме для цієї мети її й було складено...¹

Супроти цього функціонального аспекту перший рецензент Франкової студії в ЗНТШ, Іван Кревецький, наголосив формально-змістову жанрову унікальність *Слова про збурення пекла* як драми-містерії: «Вагу сеї ново-опублікованої драми Ів. Франком пасійної драми, – писав критик в одному з вересневих чисел газети “Діло” за 1908 рік, – оцінимо як слід тільки тоді, коли пригадаємо собі, що дотепер *одиноким взірцем української містерії* була містерія страстей Христових, опублікована тим самим автором у “Кіевській Старині”, ново-знайдене “Слово о збуреню пекла” – се *другий* з ряду взірців української містерії»². Також цікаво, що, крім жанрової різноплановості і театральної самостійності, «містерія» *Dialogus de passione Christi*, пасійна драма-містерія *Слово про збуренє пекла* та декламація з умовною назвою «ізюмська вірша» належать до трьох різних барокових стильових рівнів. Загалом традиційно вирізняють лише два рівні бароко: високий і низький. За такою класифікацією, до першого потрапляють і *Dialogus de passione Christi*, і *Слово про збуренє пекла*, а вже до другого – «ізюмська вірша». Проте особливістю саме великодньої поезії можна вважати «присутність у ній, крім високого й низького, ще й середнього регістру»³. І хоч у *Слові про збуренє пекла* мінімально представлено «соціальну практику», характерну для цього серединного рівня⁴, зате яскраве «трагедокомічне» (врочисто-веселе) начало пронизує цю п'єсу наскрізь.

Віднайшовши й у певний спосіб пов'язавши між собою попарно *Dialogus de passione Christi* й *Слово про збуренє пекла* та «ізюмську віршу» з тим-таки *Словом...*, І. Франко зробив неоціненну послугу дослідникам українських барокових літератури і театру. Хоч учений зосередив увагу на висвітленні тематичної спорідненості цих творів, на з'ясуванні часу їхнього написання та на можливих (для нього – певних) взаємовпливах цих текстів, а проте його знахідки виявилися продуктивними і для жанрово-стильової класифікації цих літературних творів та для визначення їхнього можливого місця в системі українського барокового театру.

¹ Там само, с. 404.

² І. Кревецький, [Рец. на публ.:] *Записки Наукового Тов. ім. Шевченка, наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, фільольогії й етнографії, виходить у Львові що два місяці під редакцією проф. Михайла Грушевського, тт. LXXXI–LXXXIII, 1908 р., кн. I–III; 240 + 240 + 240 с., [у:] Діло, 1908, ч. 198 (4 вересня), с. 1.*

³ Б. Крися, *Різдвяні та великодні вірші в українській поезії XVII–XVIII ст.*, [у:] *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка*, т. ССХХІ: Праці філологічної секції, Львів, 1990, с. 42.

⁴ Там само.

Власне, Франкова популяризація цього твору дуже швидко далася взнаки у студіях молодших авторів, зокрема й на сторінках ЗНТШ. У ХСVII томі за 1910 рік, тобто менш як через два роки після появи ґрунтовної праці Івана Франка про *Слово о збуреню некла*, з'явилася публікація Ярослава Гординського: *Слово про збуренне некла по Старунському рукопису XVIII в.* – з додатком у вигляді передруку відповідного тексту¹.

Мені пощастило, – інформував Я. Гординський читачів ЗНТШ, – знайти ще один текст сеї драми у рукописі XVIII ст. Тому що він подає важні відміни (порівняно з тими чотирма різними рукописами, які мав під руками І. Франко. – Н. Ф.), я оголошую його на сїм місці².

Особливостями тексту, який відшукав і презентував Я. Гординський, було те, що, з одного боку, «супроти тексту д[окто]ра Франка представляє Старунський рукопис скорочену редакцію драми», та з другого – «за се є ту цілі частини, не відомі ще досї, і в сьому головна вага Старунського рукопису»³. Крім того, автор публікації висловив припущення, що в його знахідці «драму транскрибовано латинкою з церковного письма», доказом чого, на думку Я. Гординського, були «часті й очевидні помилки переписчика...»⁴. Найголовніше ж, що старунський варіант *Слова про збуренне некла* засвідчив іще більшу популярність драми в різних частинах українських земель, аніж те показав у своїх дослідженнях І. Франко.

Заклучна з умовних дослідницько-концептуальних медієвістичних Франкових статей на сторінках ЗНТШ, як і більшість попередніх, стосувалася проблематики української літератури XVII–XVIII ст. Цього разу (у СХIII томі ЗНТШ за 1913 рік) – після моралізаторських та історичних віршів XVII ст., апокрифів і драматургії барокової доби українського письменства – дослідник звернув прискіпливу увагу на духовну та церковну поезію і на знаменитий збірник творів цього гатунку, почаївський *Богогласник*⁵. Ця тема не була новою для тогочасної літературознавчої медієвістики. Лише на сторінках ЗНТШ сам Іван Франко попередньо надрукував дві ґрунтовні рецензії на праці Володимира Перетца та Василя Щурата, в яких автори в різний спосіб висвітлювали проблематику *Богогласника*⁶.

¹ Я. Гординський, *Слово про збуренне некла по Старунському рукопису XVIII в.*, [у:] *Записки Наукового товариства імени Шевченка: наукова часопись, присвячена перед усім українській історії, фіольогії й етнографії*, т. ХСVII, Львів, 1910, с. 155–174.

² Там само, с. 155.

³ Там само, с. 171.

⁴ Там само, с. 168.

⁵ І. Франко, *Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над «Богогласником»: [Вступ]; [1.] Пісні церковні в християнській церкві, їх початок і розвій. Гимни грецькі та латинські, національні пісні церковні, стихирини, акафісти, минеї і т. ін. Посереднє становище «Богогласника»*, с. 5–22.

⁶ І. Франко, [Рец. на публ.:] Перетць В. Н., *Историко-литературныя изслѣдованія и матеріали, С[анктъ-]П[етер]б[ургъ]*, 1900, томъ I: *Изъ исторіи русской пѣсни, часть I: Начало искусственной поэзіи въ Россіи. Изслѣдованія о вліяніи малорусской вишевой и народной поэзіи XVI–XVIII в. на великорусскую. Къ исторіи Богогласника, 425 с.; часть II: Приложєнія. Описанія*

Щоправда, у двотомній студії В. Перетца почаївський збірник був далеко не головним об'єктом аналізу, тож і в рецензії І. Франко зосередився на найважливішій для тієї праці проблематиці – самого феномену українського віршування та його історії.

Тут, до речі, рецензент вступив у рішучу полеміку з В. Перетцом, адже науковці мали різне розуміння природи давнього віршування, об'єднання чи розділення поезії фольклорної та літературної, а відтак і різні погляди на історію українського віршування загалом. Наприклад, В. Перетц писав (як зазначив у тексті рецензії І. Франко), «що штука віршованя в старій Русі була незвісна і сам факт істнованя віршів у Сборнику (тут – в *Изборнику* Святослава 1073 року. – Н. Ф.) забувся»¹. Маючи власний погляд на особливості середньовічної поезії та на внутрішньо-літературне усвідомлення такого способу письма (на противагу прозовому), І. Франко вважав наведений висновок В. Перетца «занадто поспішним»². Рецензент писав щодо цього: «...все таки я не сумніваюся, що дальші досліди над ритмікою “Слова о полку Игоревъ”, “Похвали Богу” Пізида (йдеться про давньоруський переклад поеми *Шестоднев*, або *Світотворення*, одного з низки середньовічних *Шестодневів*, авторства візантійського письменника I половини VII ст. Георгія Пісиди. – Н. Ф.) і інших таких творів покажуть нам істноване в старій Русі ритмічних, віршованих творів, будованих не по правилу політичного вірша»³. Тож І. Франко виступив категорично проти того, щоби починати історію українського версифікаторства аж зі середини XVI ст. Утім, його підхід, як виглядає, передбачав об'єднання фольклорної та літературної спадщини, тоді як В. Перетц у своїй історичній схемі, ймовірно, зосереджувався суто на книжній поезії. Щодо *Богогласника* як повноцінної антології української духовної поезії XVIII ст., то він перебував, звичайно, поза полем описаних дискусій. Утім, концепція В. Перетца та принципова незгода з нею І. Франка, без сумніву, стали принаймні однією з інспірацій студії про *Богогласник* останнього, розпочатої зі з'ясування засадничих процесів постання й еволюції християнської церковної поезії. На це вказує розлога назва-план першої частини Франкової праці: «Пісні церковні в християнській церкві, їх початок і розвій. Гимни грецькі та латинські, національні пісні церковні, стихири,

---

сборниковъ псалмъ, кантовъ и пѣсень. Вириши изъ старопечатныхъ изданій. Малорусскія пѣсни изъ рукописей XVIII в. Указатели, 210 с., [у:] Записки Наукового товариства імени Шевченка, т. ХІ, Львів, 1901, с. 24–28; І. Франко, [Рец. на публ.:] Щурат В., Из студій над Почаївським «Богогласником». Квестіі авторства і часу повстаня деяких пісень, Львів: накладом редакції «Ниви», 1908, 48 с., [у:] Записки Наукового товариства імени Шевченка: наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, фільольогії й етнографії, т. LXXXV, Львів, 1908, с. 214–219.

¹ І. Франко, [Рец. на публ.:] Перетць В. Н., *Историко-литературныя изслѣдованія и матеріалы...*, с. 26.

² Там само.

³ Там само.

акафісти, минеї і т. ін. ...»¹. Щоправда, саме ця частина, як легко зрозуміти, не має безпосереднього стосунку до української літературознавчої медієвістики.

Друга рецензія, що передувала Франковій студії 1913 року про *Богогласник*, містила значно менше полеміки, ніж перша, бо і предмет дослідження самої рецензованої книжки, автором якої був В. Щурат, істотно різнився від спроби панорамного огляду В. Перетца. Власне, І. Франко здебільшого хвалив В. Щурата, особливо за конкретні досягнуті наукові результати. Рецензент наголосив, що

д[окторові] Щурату належить ся заслуга, що йому пощастило на підставі архівних матеріалів знайдених у Василянських бібліотеках довести се питане (авторства низки пісень *Богогласника*. – Н. Ф.) майже до повного вичерпаня. Замість 19 імен авторів вичислених д[октором] Перетцом (очевидно, в тій самій праці, яку попередньо рецензував І. Франко. – Н. Ф.), маємо у д[октора] Щурата назви 33 авторів, яким належить 54 пісень «Богогласника»².

Крім того, як велике досягнення рецензент акцентував те, що «подав д[октор] Щурат деякі пісні в повній, первісній формі, які в “Богогласнику” знаходимо в пізнійшій, скороченій і значно попсованій формі»³. Остання заувага може вказувати на те, що на час написання рецензії І. Франко сам уже глибоко досліджував текстову структуру *Богогласника*.

Таким було науково-критичне підґрунтя – причому лише на сторінках ЗНТШ – Франкової концептуальної статті про почаївський збірник XVIII ст. Можна майже впевнено припустити, що, «закроюючи» свою студію про *Богогласник* так широко, декларуючи як першу частину дослідження цитовану вище її назву-план, І. Франко мав намір (і, мабуть, матеріал) запропонувати читачеві велику ґрунтовну працю – можливо, навіть монографію-відповідь В. Перетцові на його *Изследования о влиянии малорусской виршевой и народной поэзии XVI–XVIII в. на великорусскую*. На жаль, публікація в ЗНТШ базової частини ймовірної культурно-історичної студії не отримала подальшого продовження, а у звуженому ракурсі української літературознавчої медієвістики опиняються хіба кілька важливих тез із цієї вступної частини.

Наприклад, І. Франко дивився на *Богогласник* і на той конкретний асортимент поетичних творів, що ввійшли до складу збірника, як на результат тривалої (принаймні двохсотлітньої) селекції, головним критерієм якої, на його думку, був світогляд українського духовенства XVII–XVIII ст. – основи тодішньої верстви нашої інтелігенції. Відтак сьогодні саме цей асортимент, на переконання автора статті, можна вважати свосереднім дзеркалом, що зберегло для нас образ тієї верстви. Тож коли «пісні церковно-релігійні, що ввійшли в склад “Богогласника”, можна

¹ І. Франко, *Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над «Богогласником»: [Вступ]; [1.] Пісні церковні в християнській церкві, їх початок і розвій. Гімни грецькі та латинські, національні пісні церковні, стихири, акафісти, минеї і т. ін. Посереднє становище «Богогласника», с. 5.*

² І. Франко, [Рец. на публ.:] Щурат В., *Из студій над Почаївським «Богогласником»...*, с. 215.

³ Там само.

вважати вірним образом того стану, в якому найшла ся наша інтелігенція, а особливо наше духовенство в XVII і XVIII вв.»¹, то, за І. Франком, «схарактеризуємо найліпше становище “Богогласника” і поміщених у нім або належних до його круга пісень церковно-релігійних, коли скажемо, що се в головній мірі твір уніяцький»². Цей акцент «уніяцькості» *Богогласника* важливий, як виявиться далі, не стільки в конфесійному, скільки в розширеному загальнокультурному сенсі. «Уніяцький» тут – це насамперед відкритий до якнайрізноманітніших контактів і культурних пропозицій, не табуованих ані географічно, ні часово. Така відкритість забезпечила й особливу якість *Богогласника*, і його унікальність на тлі поетичної, а також антологічної книжності XVIII ст. У «такім творі» не просто «треба шукати сумішки впливів західних і традицій східних», а «і справді, мішане та перехрещуване тих супротивних течій бачимо тут на кожному кроці»³. На відміну від усіх інших (і наявних, і гіпотетично можливих) пропозицій такого збірничового кшталту в українській літературі XVIII ст., «твори письменників православних містяться тут сумирно обік творів єзуїтських; фрази та звороти із стихир, акафістів і житій перелито тут у форму західно-європейського *Meistergesang*’а або латинських гимнів»⁴. Таке багатство сюжетних, жанрових і формальних утворень та переплетень захопило дослідника, й можна тільки шкодувати, що Франків проект дослідження *Богогласника* як фінальної в українській ранньомодерній літературі точки перетину стількох різночасових і належних до різних культурних традицій поетичних течій, переплавлених у національний церковно-духовний поетичний скарб, не отримав аналітичного продовження та синтетичного вивершення.

Що ж до загальної картини Франкових концептуальних статей на теми української літератури XVII–XVIII ст., друкованих на сторінках ЗНТШ, то вони, звернені переважно до маловідомих творів і явищ барокового періоду, формують певну цілісність. Щоразу відкриваючи щось нове для себе, дослідник не просто «домонтовував» свої знахідки до усталеної в його часі та в його власній науковій свідомості літературознавчої конструкції, а намагався через віднайдене дошукуватися джерел і механізмів (передусім культурно-історичних) збагачення живої картини українського літературного життя. Так аналізований твір часто ставав не тільки об’єктом вивчення, але й новою призмою для подальших студій.

References

- Antonovych D., *Trysta rokiv ukrayinskoho teatru. 1619–1919*. Lviv, 2001, 272 s. // Антонович Д. *Триста років українського театру. 1619–1919*. Львів, 2001, 272 с.

¹ І. Франко, І. *Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над «Богогласником»: [Вступ]; [1.] Пісні церковні в християнській церкві, їх початок і розвій. Гимни грецькі та латинські, національні пісні церковні, стихир, акафісти, минеї і т. ін. Посереднє становище «Богогласника»*, с. 21.

² Там само, с. 22.

³ Там само.

⁴ Там само.

- Apokrifu i liegendy z ukrajinskykh rukopysiv / Zibrav, uporiadkuvav i pojasnyv dr. Ivan Franko, t. II. Apokrifu novozavitni. A. Apokrifichni yevanheliya: Reprint vydannia 1899 roku, Lviv, 2006, 532 s. // Apokrifu i legendy z ukrajinskykh rukopysiv / Zibrav, uporiadkuvav i pojasnyv dr. Ivan Franko, t. II. Apokrifu novozavitni. A. Apokrifichni evanheliya: Reprint vydannia 1899 roku, Lviv, 2006, 532 s.*
- Fedorak N., *Problemy ukrajynskoyi literaturoznavchoyi mediyevistyky u pratsiakh Ivana Franka na storinkakh «Zapysok NTSh», [u:] Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka, t. CCLXXVI: Pratsi Filolohichnoyi sektsiyi, Lviv, 2023, s. 70–83 // Федорак Н., Проблеми української літературознавчої медієвістики у працях Івана Франка на сторінках «Записок НТШ», [у:] Записки Наукового товариства імені Шевченка, т. CCLXXVI: Праці Філологічної секції, Львів, 2023, с. 70–83.*
- Franko I., *Apokrifichne yevanhelyie psevdо-Matviya i yoho slidy v ukrajynsko-ruskim pysmenstvi, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nauysi i pysmenstvu ukrajynsko-ruskoho narodu, t. XXXV–XXXVI [Tomy mistiat referaty, pryznacheni na Kyuyivskiy arkheologichnyi ziyzd. Druha polovyna: yazyk i istoriya literatury], Lviv, 1900, s. 1–32 // Франко І., Apokrifichne evanheliye psevdо-Matviya i його сліди в українсько-руськiм письменствi, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. XXXV–XXXVI [Томи містять реферати, призначені на Київський археологічний зїзд. Друга половина: язик і історія літератури], Львів, 1900, с. 1–32.*
- Franko I., *Do istoriyi ukrajynskoho vertepa XVIII v. Istorychno-literaturni studiyi y materiyaly, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nauysi i pysmenstvu ukrajynsko-ruskoho narodu, t. LXXI, Lviv, 1906, s. 22–43; t. LXXII, Lviv, 1906, s. 9–79; t. LXXIII, Lviv, 1906, s. 5–64 // Франко І., До історії українського вертепа XVIII в. Історично-літературні студії й матеріали, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. LXXI, Львів, 1906, с. 22–43; т. LXXII, Львів, 1906, с. 9–79; т. LXXIII, Львів, 1906, с. 5–64.*
- Franko I., *Dukhovna y tserkovna poeziya na Skhodi y na Zakhodi. Vstup do studii nad „Bohohlasnykom”: [Vstup]; [I.] Pismi tserkovni v khrystiyanskiy tserkvi, yikh pochatok i rozvii. Hymny hretski ta latynski, natsionalni pismi tserkovni, stykhyry, akafisty, myneyi i t. in. Poserednie stanovyshe „Bohohlasnyka”, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nauysi i pysmenstvu ukrajynsko-ruskoho narodu, t. CXIII, Lviv, 1913, s. 5–22 // Франко І., Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над «Богогласником»: [Вступ]; [I.] Пісні церковні в християнській церкві, їх початок і розвій. Гимни грецькі та латинські, національні пісні церковні, стихири, акафісти, миней і т. ін. Посереднє становище «Богогласника», [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. CXIII, Львів, 1913, с. 5–22.*
- Franko I., *Karpatoruska literatura XVII–XVIII vikiv, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nauysi i pysmenstvu ukrajynsko-ruskoho narodu, t. XXXV–XXXVI [Tomy mistiat referaty, pryznacheni na Kyuyivskiy arkheologichnyi ziyzd. Druha polovyna: yazyk i istoriya literatury]. Lviv, 1900, s. 13–14 // Франко І., Карпаторуська література XVII–XVIII віків, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. XXXV–XXXVI [Томи містять реферати, призначені на Київський археологічний зїзд. Друга половина: язик і історія літератури], Львів, 1900, с. 13–14.*
- Franko I., *Karpatoruska literatura XVII–XVIII vikiv; Dodatok: I. Druhyi lyst nebesnyi; II. Danylivske (uhroruske) Uchytelne yevanhelyie; III. Staromisky rukopys; IV. Rukopys*

- St. Teslevtsovoho; V. Ungvarskyi rukopys; VI. Rukopys iz s. Litmanovoi A.; VII. Rukopys iz s. Litmanovoi B.; VIII. Rukopys o. Teodora Popovycha Tukhlianskoho; IX. Rukopys Pavla Kuzykevycha; X. Pisnia pro Videnshchynu 1683 r.; XI. Dvi karpatoruski pereribky «Aleksandriyi» z XVIII v., [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskoho narodu, t. XXXVII. Lviv, 1900, s. 1–91 + 1 il. // Франко І., Карпаторуська література XVII–XVIII віків; Додаток: I. Другий лист небесний; II. Данилівське (угоруське) Учительне євангеліє; III. Староміський рукопис; IV. Рукопис Ст. Теслецьового; V. Унгварський рукопис; VI. Рукопис із с. Літманової А.; VII. Рукопис із с. Літманової Б.; VIII. Рукопис о. Теодора Поповича Тухлянського; IX. Рукопис Павла Кузикевича; X. Пісня про Віденщину 1683 р.; XI. Дві карпаторуські перерібки «Александрії» з XVIII в., [y:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. XXXVII, Львів, 1900, с. 1–91 + 1 іл.*
- Franko I., *Karpatoruska literatura XVII–XVIII vikiv. [Prodovzhennia]. Dodatok: XII. Rukopys Stepana Samborynu; XIII. Rukopys o. Ivana Pryslopskoho; XIV. Kaluskyi zbirnyk; XV. Ispaskyi rukopys; XVI. Rukopys o. Illi Yaremetskoho Bilakhevycha; XVII. Vichnost pekelnaiia; XVIII. Sokolskyi rukopys; XIX. Drohobytskyi zbirnyk; XX. Kamianskyi Bohohlasnyk 1734 r.; XXI. Uhoruskyi spivannyk A; XXII. Uhor[uskyi] spivannyk B. Mytra Dochyntsia; XXIII. Kaluskyi spivannyk XVIII v.; XXIV. Virshi o. Vasylia Ferleyevycha; XXV. Suplika selian iz Zalucha z r. 1840; Dopovnnennia ta Zmist, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskoho narodu, t. XXXVIII. Lviv, 1900, s. 91–162 // Франко І., Карпаторуська література XVII–XVIII віків. [Продовження]. Додаток: XII. Рукопис Степана Самборини; XIII. Рукопис о. Івана Прислопського; XIV. Калуський збірник; XV. Іспаський рукопис; XVI. Рукопис о. Іллі Яремецького Білашевича; XVII. Вѣчность пекельная; XVIII. Сокольський рукопис; XIX. Дрогобицький збірник; XX. Кам'янський Богогласник 1734 р.; XXI. Угоруський співанник А; XXII. Угор[уський] співанник Б. Митра Дочинця; XXIII. Калуський співанник XVIII в.; XXIV. Вірші о. Василя Ферлеєвича; XXV. Супліка селян із Залуча з р. 1840; Доповнення та Зміст, [y:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. XXXVIII, Львів, 1900, с. 91–162.*
- Franko I., *Khmelnyschyna 1648–1649 rokov u suchasnykh virshakh. [Dodatok]: Teksty virshiv, perevazhno z rukopysiv XVII v., [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskoho narodu, t. XXIII–XXIV, Lviv, 1898, s. 1–114 // Франко І., Хмельницька 1648–1649 років у сучасних віршах. [Додаток]: Тексти віршів, переважно з рукописів XVII в., [y:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. XXIII–XXIV, Львів, 1898, с. 1–114.*
- Franko I., *Novi materiyaly do istoriyi ukrayinskoho vertepa: I. Rayok; II. Lazar; III. Dobrohostivskyi vertep; IV. Rizdvianyі «Betlehem» v s. Verkhnia Apsha, Maramorosh, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskoho narodu, t. LXXXII [«Pamiaty Volodymyra Antonovycha [iakyi pomer] 8 (21).III.1908»], Lviv, 1908, s. 30–52 + 1 il. // Франко І., Нові матеріали до історії українського вертепа: I. Райок; II. Лазарь; III. Доброгостівський вертеп; IV. Різдва́ний «Бетлегем» в с. Верхня Апша, Мараморош, [y:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. LXXXII [«Памяти Володимира Антоновича [який помер] 8 (21).III.1908»], Львів, 1908, с. 30–52 + 1 іл.*

- Franko I., *Pianytske chudo v Korsuni. Prychynok do istoriyi staroruskoyi liegundy*, [u:] *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho narodu*, t. XLIV, Lviv, 1901, s. 1–14. // Франко І., *Пяницьке чудо в Корсуні. Причинок до історії староруської легенди*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XLIV, Львів, 1901, с. 1–14.
- Franko I., *Pisnia pro Pravdu i Nepravdu. Istorychno-literaturna rozvidka*, [u:] *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho narodu*, t. LXX, Lviv, 1906, s. 5–70 + tabl. // Франко І., *Пісня про Правду і Неправду. Історично-літературна розвідка*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LXX, Львів, 1906, с. 5–70 + табл.
- Franko I., [Rets. na publ.:] *Peretts V. N., Istoriko-literaturnyia yzslidovaniia i materialy, S[ankt-]P[eter]b[urg]*, 1900, Tom I: *Iz istorii russkoi piesni, Chast I: Nachalo iskusstvennoi poezii v Rossii. Izslidovaniia o vliianii maloruskoi virshevoi i narodnoi poezii XVI–XVIII v. na velikoruskuiu. K istorii Bogoglasnika, 425 s.; Chast II: Prilozheniia. Opisaniia sbornikov psalm, kantov i piesien. Virshy iz staropiechatnykh izdani. Maloruskii piesni iz rukopisiei XVIII v. Ukazatieli, 210 s.*, [u:] *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka*, t. XLI, Lviv, 1901, s. 24–28 // Франко І., [Рец. на публ.:] *Перетць В. Н., Историко-литературныя изслѣдованія и матеріалы, С[анктъ-]П[етер]б[ургъ]*, 1900, Томъ I: *Изъ исторіи русской пѣсни, Часть I: Начало искусственной поэзіи въ Россіи. Изслѣдованія о вліяніи малорусской виршевой и народной поэзіи XVI–XVIII в. на великорусскую. Къ исторіи Богогласника, 425 с.; Часть II: Приложенія. Описанія сборниковъ псалмъ, кантовъ и пѣсень. Вириши изъ старопечатныхъ изданій. Малорусскія пѣсни изъ рукописей XVIII в. Указатели, 210 с.*, [у:] *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, т. XLI, Львів, 1901, с. 24–28.
- Franko I., [Rets. na publ.:] *Shchurat V., Iz studiy nad Pochayivskym «Bohohlasnykom». Kvestyi avtorstva i chasu povstania deyakykh pisen, Lviv: nakladom redaktsyyi «Nyuu», 1908, 48 s.*, [u:] *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka: naukova chasopys, prysviachena peredovsim ukrayinskiy istoriyi, filologiyi u etnografii*, t. LXXXV, Lviv, 1908, s. 214–219 // Франко І., [Рец. на публ.:] *Щурат В., Из студій над Почайвським «Богогласником». Квестіи авторства і часу повстаня деяких пісень*, Львів: накладом редакції «Ниви», 1908, 48 с., [у:] *Записки Наукового товариства імені Шевченка: наукова часопись, присвячена передовім українській історії, фільольогії й етнографії*, т. LXXXV, Львів, 1908, с. 214–219.
- Franko I., *Slovo o Lazarevi voskreseniy. Staroruska poeta na apokrifichni temu: [Pratsia]; I. [Tabl.]: Porivnanie tekstiv «Slova o Lazarevi voskresenii»; II. «Slovo o Lazarevi voskresenii» v rytlichnyy formi; Popravka*, [u:] *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho narodu*, t. XXXV–XXXVI [Tomy mistiat referaty, pryznacheni na Kyivskiy arkheologichnyi ziyzd. Druha polovyna: yazyk i istoriya literatury], Lviv, 1900, s. 1–57 // Франко І., *Слово о Лазаревъ воскресеніи. Староруська поема на апокрифічні теми: [Праця]; I. [Табл.]: Порівнанє текстів «Слова о Лазаревъ воскресеніи»; II. «Слово о Лазаревъ воскресеніи» в ритмічній формі; Поправка*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XXXV–XXXVI [Томи містять реферати, призначені на Київський археологічний зїзд. Друга половина: язик і історія літератури], Львів, 1900, с. 1–57.
- Franko I., *Slovo pro zburenie pekla. Ukrayinska pasiyna drama*, [u:] *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho*

- narodu*, t. LXXXI, Lviv, 1908, s. 5–50. // Франко І., *Слово про збуренє пекла. Українська пасійна драма*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LXXXI, Львів, 1908, с. 5–50.
- Franko I., *Stydiyi nad naidavnishym kyivskym litopysom*, [u:] I. Franko, *Zibrannia tvoriv: u 50 t.*, t. 6, Kyiv, 1976, s. 7–190 // Франко І., *Студії над найдавнішим київським літописом*, [у:] І. Франко, *Зібрання творів: у 50 т.*, т. 6, Київ, 1976, с. 7–190.
- Franko I., *Stydiyi na poli Karpatoruskoho pysmenstva XVII–XVIII v.: Vstup; I. Pip Ivan, Polovets Ivan Smera i vidkrytie Tybetu*, [u:] *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nauksi i pysmenstvu ukraiyinsko-ruskoho narodu*, t. XLI, Lviv, 1901, s. 1–50 // Франко І., *Студії на полі Карпаторуського письменства XVII–XVIII в.: Вступ; І. Піп Іван, Половець Іван Смера і відкрите Тибету*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XLI, Львів, 1901, с. 1–50.
- Franko I., *Sviatyi Klyment u Korsuni. Prychynky do istoriyi staroruskoyi liegendy: I. Vstup; II. Shcho my znaiemo pro diysnoho sv[iatoho] Klymenta?; III. Povist Psevdo-Klymenta*, [u:] *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nauksi i pysmenstvu ukraiyinsko-ruskoho narodu*, t. XLVI, Lviv, 1902, s. 1–44 // Франко І., *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди: І. Вступ; II. Що ми знаємо про дійсного св[ятого] Климента?; III. Повість Псевдо-Климента*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XLVI, Львів, 1902, с. 1–44.
- Franko I., *Sviatyi Klyment u Korsuni. Prychynky do istoriyi staroruskoyi liegendy. [Prodovzhennia]: IV. Rozbir Psevdo-Klymentovoyi povisty; V. Vidhuky Psevdo-Klymentyn u pizniyshiy khrystyanskiy literaturi; VI. Klyment papouy. Liegenda pro Teodoru u Sisiniya; VII. Klymentove muchenystvo*, [u:] *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nauksi i pysmenstvu ukraiyinsko-ruskoho narodu*, t. XLVIII, Lviv, 1902, s. 45–144 // Франко І., *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: IV. Розбір Псевдо-Климентової повісти; V. Відгуки Псевдо-Климентин у пізнійшій християнській літературі; VI. Климент папою. Легенда про Теодору й Сісінія; VII. Климентове мучеництво*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. XLVIII, Львів, 1902, с. 45–144.
- Franko I., *Sviatyi Klyment u Korsuni. Prychynky do istoriyi staroruskoyi liegendy. [Prodovzhennia]: VIII. Liegenda pro korsunskykh muchenykiv; IX. Chudo sv[iatoho] Klymenta z khloptsem*, [u:] *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nauksi i pysmenstvu ukraiyinsko-ruskoho narodu*, t. LVI, Lviv, 1903, s. 145–180 // Франко І., *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: VIII. Легенди про корсунських мучеників; IX. Чудо св[ятого] Климента з хлопцем*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LVI, Львів, 1903, с. 145–180.
- Franko I., *Sviatyi Klyment u Korsuni. Prychynky do istoriyi staroruskoyi liegendy. [Prodovzhennia]: X. Vidnaidenie moshchy sv[iatoho] Klymenta*, [u:] *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nauksi i pysmenstvu ukraiyinsko-ruskoho narodu*, t. LIX, Lviv, 1904, s. 181–208. // Франко І., *Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: X. Віднайдене мощий св[ятого] Климента*, [у:] *Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу*, т. LIX, Львів, 1904, с. 181–208.

- Franko I., *Sviatyi Klyment u Korsuni. Prychynky do istoriyi staroruskoyi liegendy. [Prodovzhennia]: [X. Vidnaidenie moshchy sv[iatoho] Klymenta]; Dodatok do rozdilu X: Slovo na prenesenie moshchei sv. Klymenta, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho narodu, t. LX, Lviv, 1904, s. 209–256 // Франко І., Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: [X. Віднайдене моццій св[ятого] Климента]; Додаток до розділу X: Слово на пренесеніє моцей св. Климента, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. LX, Львів, 1904, с. 209–256.*
- Franko I., *Sviatyi Klyment u Korsuni. Prychynky do istoriyi staroruskoyi liegendy. [Prodovzhennia]: XI. Kult sv[iatoho] Klymenta v Moravi u na Rusy, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho narodu, t. LXVI, Lviv, 1905, s. 257–281 // Франко І., Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: XI. Культ св[ятого] Климента в Мораві й на Русі, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. LXVI, Львів, 1905, с. 257–281.*
- Franko I., *Sviatyi Klyment u Korsuni. Prychynky do istoriyi staroruskoyi liegendy. [Prodovzhennia]: XII. Pamiat pro sv[iatoho] Klymenta v zakhidnii Evropi; Dodatky [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho narodu, t. LXVIII, Lviv, 1905, s. 281–310 // Франко І., Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди. [Продовження]: XII. Память про св[ятого] Климента в західній Європі; Додатки, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. LXVIII, Львів, 1905, с. 281–310.*
- Franko I., *Varlaam i Yoasaf, starokhrystyianskyi dukhovnyi roman i yeho literaturna istoriya, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho narodu, t. VIII, Lviv, 1895, s. 1–28 // Франко І., Варлаам і Йоасаф, старохристиянський духовний роман і его літературна історія, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. VIII, Львів, 1895, с. 1–28.*
- Franko I., *Varlaam i Yoasaf. Rysunky i probey tekstu iz krekhivskoho rukopysu XVI v. Dodatok do rozvidky «Varlaam i Yoasaf», [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho narodu, t. VIII, Lviv, 1895, s. 1–XVI + 10 il.; t. X, Lviv, 1896, s. 29–80; t. XVIII, Lviv, 1897, s. 81–134; t. XX, Lviv, 1897, s. 135–202 + tabl. // Франко І., Варлаам і Йоасаф. Рисунки і проби тексту із крехівського рукопису XVI в. Додаток до розвідки «Варлаам і Йоасаф», [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. VIII, Львів, 1895, с. I–XVI + 10 іл.; т. X, Львів, 1896, с. 29–80; т. XVIII, Львів, 1897, с. 81–134; т. XX, Львів, 1897, с. 135–202 + табл.*
- Franko I., *Zabutyi ukrayinskyi virshopysets XVII viku, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho narodu, t. XXII, Lviv, 1898, s. 1–16 // Франко І., Забутий український віршописець XVII віку, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і письменству українсько-руського народу, т. XXII, Львів, 1898, с. 1–16.*
- Franko I., *„Zhart nepotrebnii”, Istorychna virsha z r. 1702 na istorychnim tli, [u:] Zapysky tovarystva imeni Shevchenka: vydavnytstvo, prysviachene nautsi i pysmenstvu ukrayinsko-ruskooho narodu, t. CVII, Lviv, 1912, s. 10–38; t. CVIII, Lviv, 1912, s. 39–56 // Франко І., «Жарт непотребний», Історична вірша з р. 1702 на історичнім тлі, [у:] Записки товариства імені Шевченка: видавництво, присвячене науці і*

- письменству українсько-руського народу*, т. CVII, Львів, 1912, с. 10–38; т. CVIII, Львів, 1912, с. 39–56.
- Hordynskiy Ya., *Slovo pro zburenne pekla po Starunskomu rukopysu XVIII v.*, [u:] *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka: naukova chasopys, prysviachena pered usim ukrayinskiy istoriyi, filologiyi y etnografiyi*, т. ХСVII, Lviv, 1910, s. 155–174 // Гординський Я., *Слово про збурення пекла по Старунському рукопису XVIII в.*, [у:] *Записки Наукового товариства імені Шевченка: наукова часопись, присвячена перед усім українській історії, філології й етнографії*, т. ХСVII, Львів, 1910, с. 155–174.
- Krevetskiy I., [Rets. na publ.:] *Zapysky Naukovoho Tov. im. Shevchenka, naukova chasopys, prysviachena peredovsim ukraïnskiy istoriyi, filologiyi y etnografiyi, vykhodyt u Lvovi shcho dva misiatsi pid redaktsiyeyu prof. Mykhaila Hrushevskoho, tt. LXXXI–LXXXIII, 1908 r., kn. I–III; 240 + 240 + 240 s.*, [u:] *Dilo*, 1908, ch. 198 (4 veresnia), s. 1–2 // Кревецький І., [Рец. на публ.:] *Записки Наукового Тов. ім. Шевченка, наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, філології й етнографії, виходить у Львові що два місяці під редакцією проф. Михайла Грушевського, тт. LXXXI–LXXXIII, 1908 р., кн. I–III; 240 + 240 + 240 с.*, [у:] *Діло*, 1908, ч. 198 (4 вересня), с. 1–2.
- Krysa B., *Rizdviani ta velykodni virshi v ukraïnskiy poeziyi XVII–XVIII st.*, [u:] *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenka*, т. ССXXI, Pratsi filolohichnoyi sektsiyi, Lviv, 1990, s. 33–46 // Криса Б., *Різдвяні та великодні вірші в українській поезії XVII–XVIII ст.*, [у:] *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка*, т. ССXXI, Праці філологічної секції, Львів, 1990, с. 33–46.
- Muron, *Yuzhnorusskaya paskhalnaya drama*, [u:] *Kievskaya staryna*, 1896, kn. 6, s. 380–412; kn. 7, s. 1–29 // Мирон, *Южнорусская пасхальная драма*, [у:] *Кієвская старина*, 1896, кн. 6, с. 380–412; кн. 7, с. 1–29.
- Pylurchuk R., *Ukrayinskoti teatrovi – 400 roktiv!* [u:] *Ukrayinskiy teatr*, 1991, № 6, s. 6–8 // Пилипчук Р., *Українському театрові – 400 років!* [у:] *Український театр*, 1991, № 6, с. 6–8.
- Sofronova L., *Starovynnyi ukraïnskiy teatr / Pereklad z ros. N. Fedoraka*, Lviv, 2004, 336 s. // Софронова Л., *Старовинний український театр / Переклад з рос. Н. Федорака*, Львів, 2004, 336 с.
- Vozniak M., *Istoriya ukraïnskoï literatury*: u 2 kn., kn. 2, Lviv, 1994, 560 s. // Возняк М., *Історія української літератури*: у 2 кн., кн. 2, Львів, 1994, 560 с.
- Vozniak M., *Ukrayinski pisni y polski virshi z «Litopystsia» Yerlycha*, [u:] *Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka*, т. CLI: Pratsi Istorychno-filosofichnoyi sektsiyi, Lviv, 1931, s. 195–205 // Возняк М., *Українські пісні й польські вірші з «Літописця» Єрлича*, [у:] *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, т. CLI: Праці Історично-філософської секції, Львів, 1931, с. 195–205.
- Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka*, т. XXXV–XXXVI [Тому mistiat referaty, pryznacheni na Kyuivskiy arkhеoliogichnyi zyzid. Druha polovyna: yazyk i istoriya literatury], Lviv, 1900, kn. III–IV, 394 + [7] s., il. // *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, т. XXXV–XXXVI [Томи містять реферати, призначені на Київський археологічний зїзд. Друга половина: язык і історія літератури], Львів, 1900, кн. III–IV, 394 + [7] с., іл.

Назар Федорак – доцент кафедри української літератури ім. акад. М. Возняка Львівського національного університету імені Івана Франка
 ORCID: 0000-0002-9243-1515
 Email: nfedorak@ukr.net